HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

17 iulie 2014*

„Politica socială — Articolul 141 CE — Egalitate de remunerare între lucrătorii de sex feminin și cei de sex masculin — Pensionare anticipată cu acordarea imediată a pensiei — Spor în vederea calculării pensiei — Avantaje de care beneficiază în principal funcționarii de sex feminin — Discriminări indirecte — Justificare obiectivă — Preocupare reală de a atinge obiectivul invocat — Coerență la punerea în aplicare — Articolul 141 alineatul (4) CE — Măsuri care urmăresc să compenseze dezavantajele în cariera profesională a lucrătorilor de sex feminin — Inaplicabilitate”

În cauza C-173/13,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de cour administrative d’appel de Lyon (Franța), prin decizia din 3 aprilie 2013, primită de Curte la 9 aprilie 2013, în procedura

Maurice Leone,

Blandine Leone

împotriva

Garde des Sceaux, ministre de la Justice,

Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales,

CURTEA (Camera a patra),

compusă din domnul L. Bay Larsen, președinte de cameră, domnii M. Safjan și J. Malenovský și doamnele A. Prechal (raportor) și K. Jürimäe, judecători,

avocat general: domnul N. Jääskinen,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru domnul și doamna Leone, de B. Madignier, avocat;

— pentru Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales, de J.-M. Bacquer, în calitate de agent;

— pentru guvernul francez, de M. Hours, precum și de G. de Bergues și de S. Menez, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: franceza.

— pentru Comisia Europeană, de D. Martin, în calitate de agent,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 27 februarie 2014,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 157 TFUE.

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul și doamna Leone, pe de o parte, și Garde des Sceaux, ministre de la Justice și Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales (Casa Națională de Pensii a Funcționarilor Autorităților Publice Locale, denumită în continuare „CNRACL”), pe de altă parte, în legătură cu o cerere de reparare de către statul francez a prejudiciului pe care persoanele interesate l-ar fi suferit ca urmare a refuzului exprimat de CNRACL de a acorda domnului Leone beneficiul pensionării anticipate cu acordarea imediată a pensiei și un spor de vechime în vederea calculării pensiei.

Cadrul juridic

3 Articolul L. 1 din Codul francez privind pensiile civile și militare (denumit în continuare „Codul privind pensiile”) prevede:

„Pensia este o prestația financiară personală și viageră acordată funcționarilor civili și militarilor, iar după decesul acestora, urmașilor desemnați prin lege, pentru remunerarea serviciilor îndeplinite până la încetarea normală a funcției.

Cuantumul pensiei, care ține seama de nivelul, de durata și de natura serviciilor îndeplinite, garantează beneficiarului, la sfârșitul carierei, condiții materiale de existență în raport cu demnitatea funcției sale.”

Dispoziții referitoare la pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei

4 Din decizia de trimitere rezultă că, în anumite condiții, funcționarii civili pot beneficia de o pensionare anticipată cu acordarea imediată a pensiei.

5 Printre aceste condiții figurează cele stabilite la articolul L. 24 alineatul I punctul 3° din Codul privind pensiile, în versiunea acestuia care rezultă din articolul 136 din Legea nr. 2004-1485 din 30 decembrie 2004 de rectificare a bugetului pe anul 2004 (JORF din 31 decembrie 2004, p. 22522), care prevede:

„I. – Acordarea pensiei intervine:

[...]

3° Atunci când funcționarul civil este părintele a trei copii în viață sau decedați în urma războiului ori al unui copil în viață mai mare de un an și afectat de un grad de invaliditate de 80 % sau mai mare, cu condiția ca funcționarul să își fi întrerupt activitatea pentru fiecare copil, în condițiile stabilite prin decret de către Conseil d’État.

Sunt asimilate întreruperii activității menționate la paragraful precedent perioadele în care nu au fost plătite contribuții obligatorii într-un regim de pensie de bază, în condițiile stabilite prin decret de către Conseil d’État.

Copiii enumerați la alineatul II al articolului L. 18 pe care persoana interesată i-a crescut în condițiile prevăzute la alineatul III al acestui articol sunt asimilați copiilor menționați la primul paragraf.”

6 Articolul L. 18 alineatul II al treilea-al șaselea paragraf din Codul privind pensiile cuprinde următoare enumerare:

„Copiii soțului rezultați dintr-o căsătorie anterioară, copiii naturali a căror filiație este stabilită și copiii adoptivi;

Copiii care a făcut obiectul unei delegări de autoritate parentală în favoarea titularului pensiei sau a soțului său;

Copiii plasați sub tutela titularului pensiei sau a soțului său însoțită de încredințarea efectivă și permanentă a copilului;

Copiii găzduiți de către titularul pensiei sau de către soțul său care și-a asumat îngrijirea efectivă și permanentă a acestora, în condițiile stabilite prin decret de către Conseil d’État.”

7 Articolul 18 alineatul III din Codul privind pensiile cuprinde următoarele precizări:

„Cu excepția copiilor decedați în urma războiului, copiii trebuie să fi fost crescuți timp de cel puțin nouă ani, fie înainte de împlinirea de către aceștia a vârstei de 16 ani, fie înainte de vârsta la care au încetat să se mai afle în întreținere în sensul articolelor L. 512-3 și R. 512-2-R. 512-3 din Codul securității sociale.

Pentru îndeplinirea condiției privind durata menționată mai sus, se va ține seama, dacă este cazul, de perioada în care copiii au fost crescuți de către soț după decesul titularului.”

8 Articolul R. 37 din Codul privind pensiile, în redactarea sa rezultată din Decretul nr. 2005-449 din 10 mai 2005, adoptat pentru punerea în aplicare a articolului 136 din Legea de rectificare a bugetului pe anul 2004 (Legea nr. 2004-1485 din 30 decembrie 2004) și de modificare a Codului privind pensiile civile și militare (JORF din 11 mai 2005, p. 8174), prevede:

„I. – Întreruperea activității prevăzută la primul paragraf al punctului 3° al alineatului I al articolului L. 24 trebuie să fi avut o durată continuă de cel puțin două luni și să fi intervenit chiar dacă funcționarul era afiliat la un regim de pensionare obligatoriu. În caz de nașteri sau de adopții simultane, durata întreruperii activității luată în considerare pentru toți copiii în cauză este de asemenea de două luni.

Această întrerupere a activității trebuie să fi avut loc în perioada cuprinsă între prima zi a celei de a patra săptămâni care a precedat nașterea sau adopția și ultima zi a celei de a șaisprezecea săptămâni care a urmat nașterii sau adopției.

Prin derogare de la dispozițiile paragraful precedent, pentru copiii enumerați la al treilea, la al patrulea, la al cincilea și la al șaselea paragraf ale articolului L. 18 alineatul II pe care persoana interesată i-a crescut în condițiile prevăzute la alineatul III al articolului respectiv, întreruperea activității trebuie să intervină fie înainte de împlinirea de către aceștia a vârstei de 16 ani, fie înainte de vârsta la care au încetat să se mai afle în întreținere în sensul articolelor L. 512-3 și R. 512-2-R. 512-3 din Codul securității sociale.

II. – Sunt luate în considerare pentru calculul duratei întreruperii activității perioadele care corespund unei suspendări a executării contractului de muncă sau unei întreruperi efective a serviciului, intervenite în cadrul:

a) concediului de maternitate [...];

b) concediului de paternitate [...];

c) concediului pentru adopție [...];

d) concediului pentru creșterea copilului [...];

e) concediului special pentru îngrijirea copilului [...];

f) unei disponibilități de a crește un copil cu vârsta mai mică de opt ani [...]

III. –
Perioadele vizate la al doilea paragraf al punctului 3° al alineatului I al articolului L. 24 sunt cele în care persoana interesată nu a plătit contribuții și nu a desfășurat nicio activitate profesională."

Dispozițiile privind sporul

9 Potrivit articolului 15 din Decretul nr. 2003-1306 din 26 decembrie 2003 privind regimul de pensionare al funcționarilor afiliați la Caisse nationale de retraites des agents des collectivités locales (JORF din 30 decembrie 2003, p. 22477):

„I. – Serviciilor efective li se adaugă, în condițiile prevăzute pentru funcționarii civili ai statului, următoarele sporuri:

[...]

2° Un spor stabilit la patru trimestre, cu condiția ca funcționarii să își fi întrerupt activitatea, pentru fiecare dintre copiii lor legitimi şi pentru fiecare dintre copiii lor naturali născuți înainte de 1 ianuarie 2004, pentru fiecare dintre copiii a căror adopție este anterioară datei de 1 ianuarie 2004 şi pentru fiecare dintre ceilalți copii enumerați la alineatul II al articolului 24 de care au început să se ocupe înainte de 1 ianuarie 2004, cu condiția ca aceştia să fi fost crescuți timp de cel puțin nouă ani înainte de împlinirea vârstei de douăzeci şi unu de ani.

Această întrerupere a activității trebuie să aibă o durată continuă de cel puțin două luni și să intervină în cadrul unui concediu de maternitate, al unui concediu pentru adopție, al unui concediu pentru creșterea copilului sau al unui concediu special pentru îngrijirea copilului [...] sau al unei disponibilități de a crește un copil cu vârsta mai mică de opt ani [...]

Dispozițiile punctului 2° se aplică pensiilor acordate începând cu 28 mai 2003;

3° Sporul prevăzut la punctul 2° este destinat funcționarilor de sex feminin care au născut în cursul anilor de studii, înainte de 1 ianuarie 2004 și înainte de recrutarea ca funcționari publici, atât timp cât recrutarea acestora a intervenit într-un termen de doi ani de la obținerea diplomei necesare pentru a se prezenta la concurs, fără să le poată fi opusă o condiție de întrerupere a activității;

[...]"

Litigiul principal și întrebările preliminare

10 În perioada 1984-2005, domnul Leone a exercitat activitatea de infirmier în cadrul Hospices civils de Lyon, în calitate de funcționar public în domeniul medical.

11 La 4 aprilie 2005, domnul Leone a solicitat să beneficieze de pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei, invocând calitatea sa de tată a trei copii, născuți la 9 octombrie 1990, la 31 august 1993 și, respectiv, la 27 noiembrie 1996.

12 Această cerere a fost respinsă de către CNRACL prin decizia din 18 aprilie 2005 pentru motivul că domnul Leone nu și-a întrerupt activitatea profesională pentru fiecare dintre cei trei copii, astfel cum impune articolul L. 24 alineatul I punctul 3° din Codul privind pensiile. Acțiunea formulată de domnul Leone împotriva acestei decizii a fost respinsă prin ordonanța emisă de tribunal administratif de Lyon (Tribunalul Administrativ din Lyon) la 18 mai 2006.

13 La 31 decembrie 2008, soții Leone au inițiat o procedură jurisdicțională pentru a obține repararea prejudiciului pe care consideră că l-au suferit din cauza discriminării indirecte, contrară dreptului Uniunii, a cărei victimă ar fi fost domnul Leone. Această discriminare ar rezulta, pe de o parte, din dispozițiile coroborate ale articolelor L. 24 și R. 37 din Codul privind pensiile, referitoare la pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei, și, pe de altă parte din articolul 15 punctul 2° din Decretul nr. 2003-1306, privind sporul la pensie.

14 Întrucât această cerere a fost respinsă prin hotărârea pronunțată de tribunal administratif de Lyon la 17 iulie 2012, soții Leone au formulat apel împotriva acestei hotărâri în fața cour administrative d'appel de Lyon (Curtea Administrativă de Apel din Lyon).

15 În acest context, arătând că răspunderea statului întemeiată pe adoptarea unor legi poate fi angajată atunci când acestea încalcă angajamentele internaționale asumate de Republica Franceză, instanța de trimitere a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Dispozițiile coroborate ale articolelor L. 24 și R. 37 din [Codul privind pensiile], astfel cum rezultă acestea din aplicarea [Legii nr. 2004-1485] și [din Decretul nr. 2005-449], pot fi considerate ca operând o discriminare indirectă între femei și bărbați în sensul articolului 157 [TFUE]?

2) Dispozițiile articolului 15 din [Decretul 2003-1306] pot fi considerate ca operând o discriminare indirectă între bărbați și femei în sensul articolului 157 [TFUE]?

3) În cazul unui răspuns afirmativ la una din primele două întrebări, o astfel de discriminare indirectă poate fi justificată prin prevederile alineatului (4) al articolului 157 [TFUE]?"

Procedura în fața Curții

16 În urma prezentării concluziilor de către avocatul general, soții Leone au solicitat, prin act depus la grefa Curții la 25 martie 2014, ca prezenta cauză să fie reatribuită Marii Camere a Curții și să fie dispusă redeschiderea fazei orale a procedurii.

17 În susținerea acestor cereri, persoanele interesate au invocat, în esență, în afară de faptul că nu sunt de acord cu respectivele concluzii, în primul rând, împrejurarea că, la 20 ianuarie 2014, a fost adoptată o reformă a pensiilor care, fără a modifica avantajele în discuție în litigiul principal, ar prevedea însă adoptarea pe viitor a unui raport guvernamental care anunță reformarea avantajelor familiale caracteristice regimurilor de pensie. Acesta ar reprezenta un fapt nou de natură să justifice redeschiderea dezbaterilor.

18 În al doilea rând, reclamanții din litigiul principal susțin că Directiva 86/378/CEE a Consiliului din 24 iulie 1986 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în cadrul regimurilor profesionale de securitate socială (JO L 225, p. 40, Ediție specială, 05/vol. 2, p. 53), astfel cum a fost modificată prin Directiva 96/97/CE a Consiliului din 20 decembrie 1996 (JO 1997, L 46, p. 20, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 3), nu a fost abordată nici de guvernul francez în observațiile sale scrise, nici de avocatul general în concluzii. Prin urmare, s-ar putea prevala de un argument care nu a fost pus în dezbaterea părților, apt să justifice redeschiderea fazei orale a procedurii.

19 În această privință și în legătură, în primul rând, cu cererea de reatribuire a cauzei Marii Camere a Curții, este necesar să se arate de la bun început că nicio dispoziție din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene sau din Regulamentul de procedură al acesteia nu prevede soluționarea acestui tip de cerere în cadrul unei proceduri de trimitere preliminară.

20 În temeiul articolului 60 alineatul (3) din acest Regulament de procedură, completul de judecată căruia i-a fost trimisă cauza poate, în mod cert, în orice stadiu al procedurii, să solicite Curții trimiterea acelei cauze unui complet de judecată compus din mai mulți judecători, dar aceasta este o măsură pe care camera căreia i-a fost atribuită cauza o adoptă, în principiu, din oficiu și în mod liber (a se vedea în acest sens Hotărârea Spania/Consiliul, C-310/04, EU:C:2006:521, punctul 22).

21 În speță, Camera a patra a Curții consideră că nu este necesar să solicite Curții trimiterea prezentei cauze la Marea Cameră.

22 În al doilea rând, trebuie amintit că, potrivit articolului 83 din respectivul Regulament de procedură, Curtea poate să dispună, după ascultarea avocatului general, redeschiderea fazei orale a procedurii, în special atunci când consideră că nu este suficient lămurită sau atunci când o parte a invocat, după închiderea acestei faze, un fapt nou de natură să aibă o influență decisivă asupra deciziei Curții sau atunci când cauza trebuie soluționată pe baza unui argument care nu a fost pus în discuția părților ori a persoanelor interesate prevăzute la articolul 23 din Statutul Curții.

23 În speță, Curtea arată în primul rând că, după ce li s-a dat posibilitatea să ia cunoștință de observațiile prezentate, niciuna dintre aceste părți și nicio parte interesată nu a solicitat organizarea unei ședințe, posibilitate care este prevăzută la articolul 76 din Regulamentul de procedură al Curții.

24 În al doilea rând, după ascultarea avocatului general, Curtea consideră că dispune de toate elementele necesare pentru a se pronunța.

25 În ceea ce privește în special faptul nou invocat de soții Leone, nu rezultă că legea invocată de aceștia și a cărei intrare în vigoare este ulterioară faptelor în litigiu este de natură să aibă o influență decisivă asupra deciziei pe care Curtea este chemată să o pronunțe.

26 Pe de altă parte, împrejurarea că guvernul francez s-ar fi abținut să menționeze Directiva 86/378 în observațiile sale scrise sau cu ocazia unei ședințe pe care ar fi putut-o solicita în acest sens și faptul că nici avocatul general nu ar fi abordat această directivă în concluziile sale, în condițiile în care soții Leone au făcut referire la aceasta în observațiile lor, nu sunt, în niciun fel, de natură să justifice redeschiderea dezbaterilor pentru motivul că un astfel de element nu ar fi fost pus în discuția părților.

27 Având în vedere considerațiile care precedă, Curtea apreciază că nu trebuie să dispună redeschiderea fazei orale a procedurii.

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la admisibilitate

28 Guvernul francez invocă, cu titlu principal, inadmisibilitatea cererii de decizie preliminară pentru motivul că instanța de trimitere nu a prezentat nici legătura pe care o stabilește între dispozițiile naționale în discuție în litigiul principal și articolul 157 TFUE și nici motivele care o determină să pună la îndoială conformitatea acestor dispoziții naționale cu articolul respectiv.

29 Potrivit acestui guvern, instanța de trimitere ar fi trebuit să explice care sunt efectele care decurg din dispozițiile naționale menționate care, în opinia sa, având în vedere criteriile dezvoltate de Curte în jurisprudența sa, sunt de natură să conducă la constatarea existenței unor discriminări indirecte. De asemenea, această instanță ar fi trebuit să expună motivele pentru care nu împărtășește poziția exprimată de Conseil d'État (Franța), care, în jurisprudența sa, ar fi reținut deja inexistența unor astfel de discriminări indirecte, considerând totodată că nu era necesar să sesizeze Curtea cu titlu preliminar.

30 În această privință, trebuie amintit, pe de o parte, că rezultă dintr-o jurisprudență constantă că, în cadrul procedurii instituite prin articolul 267 TFUE, numai instanța națională, care este sesizată cu soluționarea litigiului și care trebuie să își asume răspunderea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată, are competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile cauzei, atât necesitatea unei decizii preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și pertinența întrebărilor pe care le adresează Curții. În consecință, în cazul în care întrebările adresate au ca obiect interpretarea dreptului Uniunii, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe (a se vedea în special Hotărârea Carmen Media Group, C-46/08, EU:C:2010:505, punctul 75 și jurisprudența citată).

31 Curtea poate refuza să se pronunțe asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională numai dacă este evident că interpretarea solicitată a dreptului Uniunii nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal, atunci când problema este de natură ipotetică sau atunci când Curtea nu dispune de elementele de fapt și de drept necesare pentru a răspunde în mod util întrebărilor care i-au fost adresate (a se vedea în special Hotărârea Carmen Media Group, EU:C:2010:505, punctul 76 și jurisprudența citată).

32 Or, în speță, elementele din dreptul național și elementele de fapt care figurează în decizia de trimitere sunt suficiente pentru a permite Curții să răspundă în mod util la întrebările care îi sunt adresate, iar acestea au legături evidente cu obiectul litigiului principal. În ceea ce privește motivele care au determinat instanța de trimitere să ridice problema interpretării dispozițiilor din dreptul Uniunii la care se referă în întrebările sale și legăturile care consideră că există între aceste dispoziții și dispozițiile naționale în discuție în litigiul principal, este necesar să se arate că acestea se pot deduce cu ușurință din decizia de trimitere și în special din expunerea pretențiilor și a argumentelor părților în litigiul principal care figurează în această decizie.

33 Pe de altă parte, este necesar să se amintească că, potrivit unei jurisprudențe constante, articolul 267 TFUE conferă instanțelor naționale cea mai largă posibilitate de a sesiza Curtea în măsura în care consideră că o cauză pendinte ridică probleme care impun interpretarea dispozițiilor de drept al Uniunii necesare în vederea soluționării litigiului dedus judecății acestora. Astfel, organul jurisdicțional care nu se pronunță în ultimă instanță trebuie să fie liber, în special în cazul în care consideră că aprecierea juridică efectuată de instanța superioară ar putea să îl determine să pronunțe o hotărâre contrară dreptului Uniunii, să sesizeze Curtea cu întrebările care îl preocupă (a se vedea în special Hotărârea Elchinov, C-173/09, EU:C:2010:581, punctele 26 și 27, precum și jurisprudența citată).

34 Rezultă din toate cele de mai sus că obiecțiile formulate de guvernul francez trebuie respinse și că cererea de decizie preliminară trebuie considerată admisibilă.

Cu privire la fond

Observații introductive

35 Este necesar să se amintească, pe de o parte, că litigiul principal privește o cerere de despăgubiri întemeiată pe împrejurarea că, în aplicarea dispozițiilor naționale în vigoare la acea dată, reclamantul din litigiul principal nu a putut beneficia, începând din luna aprilie 2005, de o pensionare anticipată cu acordarea imediată a pensiei și de un spor de vechime, după respingerea cererii sale având ca obiect obținerea acestor avantaje printr-o decizie a CNRACL din 18 aprilie 2005. În aceste condiții și având în vedere faptul că Tratatul de la Lisabona nu a intrat în vigoare decât la 1 decembrie 2009, pentru a răspunde la problemele pe care le ridică întrebările adresate, trebuie să se ia în considerare, astfel cum au arătat în special Comisia și soții Leone, articolul 141 CE, mai degrabă decât articolul 157 TFUE, la care instanța de trimitere s-a referit în mod formal în întrebările sale.

36 Pe de altă parte, trebuie arătat că dispozițiile naționale privind sporurile la pensie în discuție în litigiul principal, la care se referă cea de a doua întrebare, au fost adoptate după Hotărârea Griesmar (C-366/99, EU:C:2001:648), din care rezultă că reglementarea națională care fusese anterior în vigoare încălca principiul egalității de remunerare consacrat la articolul 141 CE.

37 În acea hotărâre, Curtea a statuat astfel, în ceea ce privește sporul la pensie prevăzut de această reglementare națională anterioară, care era acordat numai în funcție de criteriul referitor la educația copiilor, că funcționarii de sex feminin și funcționarii de sex masculin se găseau, având în vedere acest criteriu, într-o situație comparabilă, astfel încât, prin acordarea beneficiului acestui spor numai funcționarilor de sex feminin și prin excluderea funcționarilor de sex masculin care puteau dovedi că și-au asumat educarea copiilor lor, această reglementare introdusese o discriminare directă pe motive de sex, contrară articolului 141 CE (a se vedea Hotărârea Griesmar, EU:C:2001:648, în special, punctele 53-58 și 67).

Cu privire la a doua întrebare

38 Prin intermediul celei de a doua întrebări, care trebuie analizată în primul rând, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 141 CE trebuie interpretat în sensul că un regim privind sporul la pensie precum cel în discuție în litigiul principal dă naștere unei discriminări indirecte în materie de remunerare între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin contrare acestui articol.

39 Trebuie amintit, cu titlu introductiv, că Curtea a declarat că pensiile acordate în temeiul unui regim care prezintă caracteristici precum cele ale sistemului francez de pensii al funcționarilor în discuție în litigiul principal intră sub incidența noțiunii de remunerație, în sensul articolului 141 CE (a se vedea în acest sens Hotărârea Griesmar, EU:C:2001:648, punctele 26-38, și Hotărârea Mouflin, C-206/00, EU:C:2001:695, punctele 22 și 23).

40 Potrivit unei jurisprudențe constante, principiul egalității de remunerare consacrat la articolul 141 CE se opune nu numai aplicării unor dispoziții care stabilesc discriminări întemeiate direct pe sex, ci și aplicării unor dispoziții care mențin diferențe de tratament între lucrătorii de sex masculin și lucrătorii de sex feminin în aplicarea unor criterii care nu se întemeiază pe sex, din moment ce aceste diferențe de tratament nu pot fi explicate prin factori justificați în mod obiectiv și străini de orice discriminare bazată pe sex (a se vedea în special Hotărârea Seymour-Smith și Perez, C-167/97, EU:C:1999:60, punctul 52 și Hotărârea Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, punctul 25 și jurisprudența citată).

41 Mai exact, reiese din jurisprudența Curții că există discriminare indirectă pe motive de sex atunci când aplicarea unei măsuri naționale, deși formulată în mod neutru, dezavantajează în fapt un număr mult mai mare de lucrători de un sex în raport cu lucrătorii de celălalt sex (a se vedea în special Hotărârea Z, C-363/12, EU:C:2014:159, punctul 53 și jurisprudența citată). O astfel de măsură nu este compatibilă cu principiul egalității de tratament decât cu condiția ca diferența de tratament între cele două categorii de lucrători pe care o determină să fie justificată de factori obiectivi și străini de orice discriminare bazată pe sex (a se vedea în special Hotărârea Rinner-Kühn, 171/88, EU:C:1989:328, punctul 12, Hotărârea Voß, EU:C:2007:757, punctul 38 și Hotărârea Brachner, C-123/10, EU:C:2011:675, punctul 70).

42 În speță, este necesar să se arate că, în temeiul articolului 15 din Decretul nr. 2003-1306, la calcularea cuantumului pensiei, se acordă fiecărui funcționar un spor de vechime stabilit la patru trimestre pentru fiecare dintre copiii săi născuți sau adoptați anterior datei de 1 ianuarie 2004 sau de care a început să se ocupe înainte de această dată și pe care i-a crescut timp de cel puțin nouă ani, cu condiția ca respectivul funcționar să poată demonstra o întrerupere a activității cu o durată continuă de cel puțin două luni care a intervenit în cadrul unui concediu de maternitate, al unui concediu pentru adopție, al unui concediu pentru creșterea copilului sau al unui concediu special pentru îngrijirea copilului ori al unei disponibilități de a crește un copil cu vârsta mai mică de opt ani. În temeiul respectivei dispoziții, acest spor se acordă și funcționarilor de sex feminin care au născut în cursul anilor de studii, înainte de 1 ianuarie 2004 și înainte de recrutarea ca funcționari publici, atât timp cât recrutarea acestora a intervenit într-un termen de doi ani de la obținerea diplomei necesare pentru a se prezenta la concurs.

43 Or, trebuie constatat că, avută în vedere ca atare, o dispoziție care prevede că un spor, precum cel în discuție în litigiul principal, este menit să fie în beneficiul funcționarilor de ambele sexe, cu condiția ca aceștia să își fi întrerupt cariera timp de cel puțin două luni consecutiv pentru a se dedica unui copil, are o aparență de neutralitate în ceea ce privește sexul persoanei interesate, din moment ce, în special, nu rezultă că posibilitățile de întrerupere a carierei prevăzute de reglementarea în discuție în litigiul principal nu sunt deschise în mod legal decât funcționarilor unuia dintre cele două sexe.

44 În această privință, este cert că atât funcționarii de sex masculin, cât și funcționarii de sex feminin pot beneficia de astfel de posibilități de întrerupere a carierei în cadrul unui concediu pentru adopție, al unui concediu pentru creșterea copilului sau al unui concediu special pentru îngrijirea copilului ori al unei disponibilități de a crește un copil cu vârsta mai mică de opt ani.

45 Totuși, în pofida aparenței de neutralitate, trebuie să se constate că criteriul reținut la articolul 15 din Decretul nr. 2003-1306 conduce la faptul că de acest avantaj beneficiază un procent mult mai mare de femei decât de bărbați.

46 Astfel, împrejurarea că regimul privind sporul la pensie în discuție în litigiul principal include printre formele legale de întrerupere a activității care dau dreptul la un spor concediul de maternitate implică faptul că, având în vedere durata minimă și caracterul obligatoriu al acestui concediu în dreptul francez, funcționarii de sex feminin care sunt părintele biologic al copilului lor se găsesc, în principiu, în poziția de a beneficia de avantajul pe care îl reprezintă acest spor.

47 În schimb, în ceea ce privește funcționarii de sex masculin, diverși factori concură la reducerea considerabilă, în cazul lor, a numărului celor care vor putea să beneficieze efectiv de avantajul respectiv.

48 În acest sens, trebuie arătat în primul rând că, spre deosebire de concediul de maternitate, situațiile de concediu sau de disponibilitate care pot da naștere dreptului la acest spor la pensie au un caracter facultativ pentru funcționari.

49 În al doilea rând, rezultă în special din observațiile scrise ale guvernului francez că situațiile precum concediul pentru creșterea copilului sau concediul special pentru îngrijirea copilului ori disponibilitatea implică atât lipsa unei remunerații, cât și a dobândirii drepturilor la pensie. În plus, concediul special pentru îngrijirea copilului sau disponibilitatea sunt însoțite de reducerea, respectiv, de nedobândirea dreptului de a avansa în treaptă.

50 Faptul că regimul sporului, precum cel în discuție în litigiul principal, este de natură să fie în principal în beneficiul funcționarilor de sex feminin a fost de altfel constatat în mod expres de Conseil d'État în hotărârea din 29 decembrie 2004, D'Amato și alții (nr. 265097), pe care guvernul francez a prezentat-o în susținerea observațiilor sale. O constatare similară a fost făcută și de Haute Autorité de lutte contre les discriminations et pour l'égalité (Înalta Autoritate pentru Egalitate și pentru Combaterea Discriminărilor) în decizia sa nr. 2005-32 din 26 septembrie 2005, la care s-au referit soții Leone în observațiile lor scrise.

51 Având în vedere toate cele ce precedă, condiția de întrerupere a activității profesionale timp de două luni căreia regimul în discuție în litigiul principal îi subordonează, în principiu, acordarea sporului, deși are o aparență neutră în privința sexului funcționarilor respectivi, este, în fapt, de natură să fie îndeplinită de un procent considerabil mai mic de funcționari de sex masculin decât de funcționari de sex feminin, astfel încât dezavantajează un număr mult mai mare de lucrători de un anumit sex decât lucrătorii de celălalt sex.

52 În aceste condiții, trebuie să se verifice dacă diferența de tratament între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin care intervine astfel poate fi, eventual, justificată de factori obiectivi și străini de orice discriminare bazată pe sex.

53 În această privință, reiese din jurisprudența Curții că aceasta este situația în special în cazul în care mijloacele alese răspund unui obiectiv legitim de politică socială, sunt apte să atingă obiectivul urmărit de reglementarea în cauză și sunt necesare în acest scop (a se vedea în special Hotărârea Seymour-Smith și Perez, EU:C:1999:60, punctul 69 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea Brachner, EU:C:2011:675, punctul 70 și jurisprudența citată).

54 În plus, astfel de mijloace nu pot fi considerate ca fiind apte să garanteze obiectivul invocat decât dacă răspund cu adevărat preocupării privind atingerea acestuia și sunt puse în aplicare în mod coerent și sistematic (Hotărârea Hartlauer, C-169/07, EU:C:2009:141, punctul 55, Hotărârea Georgiev, C-250/09 și C-268/09, EU:C:2010:699, punctul 56, Hotărârea Fuchs și Köhler, C-159/10 și C-160/10, EU:C:2011:508, punctul 85, precum și Hotărârea Brachner, EU:C:2011:675, punctul 71).

55 Revine statului membru în cauză, în calitatea sa de autor al normei prezumate discriminatorii, sarcina de a arăta că această normă răspunde unui obiectiv legitim de politică socială, că acest obiectiv este străin de orice discriminare bazată pe sex și că putea aprecia în mod rezonabil că mijloacele alese sunt apte pentru realizarea obiectivului menționat (Hotărârea Brachner, EU:C:2011:675, punctul 74 și jurisprudența citată).

56 Pe de altă parte, reiese de asemenea din jurisprudența Curții că, deși în final revine instanței naționale, care este singura competentă să aprecieze faptele și să interpreteze legislația națională, sarcina de a stabili dacă și în ce măsură dispoziția legislativă respectivă este justificată de un astfel de obiectiv, Curtea, învestită în cadrul unei trimiteri preliminare cu atribuția de a furniza acesteia răspunsuri utile, este competentă să dea indicații, întemeiate pe dosarul cauzei principale, precum și pe observațiile scrise și orale care i-au fost prezentate, de natură a permite instanței naționale să se pronunțe (a se vedea în special Hotărârea Brachner, EU:C:2011:675, punctul 72 și jurisprudența citată).

57 În ceea ce privește identificarea obiectivelor urmărite de regimul sporului în discuție în litigiul principal, guvernul francez, care, astfel cum s-a amintit la punctul 55 din prezenta hotărâre, are sarcina de a arăta că respectivul regim răspunde, în speță, unui obiectiv legitim și că este străin de

orice discriminare bazată pe sex, a indicat în observațiile sale că sporul în discuție are ca finalitate să compenseze dezavantajele pe planul carierei ce rezultă din întreruperea activității profesionale ca urmare a nașterii, a apariției în familie a unui copil sau a educării copiilor.

58 În această privință, preocuparea de a compensa dezavantajele suferite în derularea carierei lor de toți lucrătorii atât de sex feminin, cât și de sex masculin care și-au întrerupt cariera anumite intervale de timp pentru a se dedica copiilor lor constituie, în mod cert, ca atare, un obiectiv legitim de politică socială.

59 Cu toate acestea, simple afirmații generale nu sunt suficiente pentru a arăta că obiectivul unei norme naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, este străin de orice discriminare bazată pe sex, nici pentru a furniza elemente care să permită să se aprecieze în mod rezonabil că mijloacele alese erau apte să realizeze acest obiectiv (a se vedea în acest sens în special, Hotărârea Seymour-Smith și Perez, EU:C:1999:60, punctul 76, precum și Hotărârea Nikoloudi, C-196/02, EU:C:2005:141, punctul 52).

60 În speță, trebuie să se acorde o atenție cu atât mai mare respectării efective a cerințelor diverse amintite la punctele 52-55 din prezenta hotărâre, cu cât, astfel cum s-a subliniat la punctele 36 și 37 din aceasta, regimul sporului în discuție în litigiul principal a fost adoptat pentru a asigura conformitatea dreptului național cu principiul egalității de remunerare între bărbați și femei, după ce Curtea a constatat neconformitatea acestui principiu cu legislația națională anterioară.

61 Or, Comisia și soții Leone au susținut în esență, în această privință, că Republica Franceză a înlocuit această legislație anterioară cu o nouă reglementare, care, sub aparența unor măsuri neutre în raport cu sexul persoanelor cărora li se aplică aceste măsuri, ar fi menținut în realitate obiectivele legislației anterioare amintite și ar fi asigurat un statu-quo și o perpetuare a efectelor concrete ale acesteia.

62 Potrivit soților Leone, noua legislație aplicabilă ar păstra, astfel, același obiect și aceeași cauză precum cea anterioară, și anume, în esență, ar compensa dezavantajele profesionale care decurg pentru funcționar în decursul carierei sale din timpul petrecut cu educarea copiilor. Republica Franceză ar fi recurs astfel la criteriul artificial întemeiat pe întreruperea carierei numai pentru a evita consecințele financiare care ar putea decurge dintr-o corectă aplicare a dreptului Uniunii, iar acest stat membru ar trebui în continuare să dovedească faptul că modificările introduse astfel urmăresc un scop legitim străin de orice discriminare bazată pe sex.

63 Guvernul francez arată că întreruperea carierei pentru a se ocupa de copii are un impact direct asupra cuantumului pensiei funcționarului, fie prin neluarea în considerare a perioadelor de întrerupere la calcularea acesteia, fie prin încetinirea carierei pe care o determină, și că sporul în discuție în litigiul principal urmărește astfel să compenseze din punct de vedere financiar un astfel de impact la momentul acordării pensiei.

64 Conform jurisprudenței amintite la punctul 56 din prezenta hotărâre, Curtea, având în vedere elementele de la dosarul de care dispune și observațiile care i-au fost prezentate, are competența să dea indicațiile următoare, de natură a permite instanței naționale să se pronunțe.

65 În primul rând, astfel cum reiese din observațiile guvernului francez, concediile de maternitate și pentru adopție implică menținerea drepturilor la pensie și a drepturilor la avansare, în timp ce concediul pentru creșterea copilului și concediul special pentru îngrijirea copilului se caracterizează primul prin menținerea totală, iar al doilea prin menținerea parțială a drepturilor la avansare. În aceste condiții, este permis să se ridice problema în ce măsura acordarea sporului în discuție în litigiul principal urmărește cu adevărat să compenseze neluarea în considerare a acestor perioade de întrerupere pentru calcularea pensiei sau dezavantajele legate de o încetinire a carierei funcționarului, astfel cum susține acest guvern.

66 Acest lucru este valabil *a priori* și în privința faptului că acest spor este stabilit, în mod uniform, la un an, fără a lua în considerare durata reală a întreruperii.

67 În acest context, trebuie subliniat în plus că, valoarea acestui spor a rămas neschimbată în raport cu valoarea ce caracteriza regimul sporului anterior, declarat ca fiind contrar articolului 141 CE prin Hotărârea Griesmar (EU:C:2001:648). Totuși, în acea hotărâre s-a arătat că, în cadrul respectivului regim, sporul în vigoare la acea dată urmărea un alt obiectiv, și anume acela de a compensa dezavantajele pe planul carierei pe care le sufereau femeile ca urmare a faptului că s-au dedicat educării copiilor pe parcursul derulării carierei.

68 Or, se poate observa în această privință că, deși sporul la pensie echivalent cu un an pentru fiecare copil din familie este conceput, fără îndoială, din perspectiva acestui din urmă obiectiv, menținerea neschimbată a valorii acestui avantaj în cadrul legislației în discuție în litigiul principal poate suscita, în schimb și după cum tocmai s-a arătat, semne de întrebare, în ceea ce privește capacitatea sa de a urmări obiectivul amintit la punctul 57 din prezenta hotărâre.

69 În al doilea rând, în ceea ce privește cerința amintită la punctul 54 din această hotărâre, privind punerea în aplicare coerentă și sistematică a acestui din urmă obiectiv, trebuie arătate cele ce urmează.

70 Pe de o parte, astfel cum reiese de la articolul 15 alineatul (3) din Decretul nr. 2003-1306, sporul în discuție în litigiul principal se dobândește și de funcționarii de sex feminin care au născut în cursul anilor lor de studii, anterior datei de 1 ianuarie 2004 și anterior recrutării lor în cadrul funcției publice, în cazul în care recrutarea a intervenit în termen de doi ani de la obținerea diplomei necesare pentru a se prezenta la concurs, fără să le poată fi opusă condiția întreruperii activității.

71 Or, în măsura în care excepția introdusă astfel implică acordarea unui spor funcționarilor care nu și-au întrerupt cariera și care, prin urmare, nu au suferit dezavantajele pe care acest spor este menit să le înlăture, o astfel de dispoziție apare *a priori* ca fiind de natură să poată aduce atingere cerinței de coerență și de sistematizare sus-menționate.

72 Pe de altă parte, în temeiul regimului sporului în discuție în litigiul principal, în cazul existenței anumitor categorii de copii, precum copiii soțului, copiii care au făcut obiectul unei delegări de autoritate parentală în favoarea titularului pensiei sau a soțului său, copiii care au fost plasați sub tutela titularului pensiei sau a soțului său atunci când tutela este însoțită de încredințarea efectivă și permanentă a copilului ori copiii găzduiți de către titularul pensiei sau de către soțul său, acordarea sporului în discuție este condiționată nu numai de o întrerupere a activității profesionale timp de două luni, ci și de cerința ca acești copii să fi fost crescuți timp de cel puțin nouă ani.

73 Or, o astfel de cerință suplimentară nu apare *a priori* ca fiind mai coerentă cu obiectivul invocat în speță de guvernul francez.

74 În sfârșit, trebuie să se țină seama de faptul că, în speță și astfel cum s-a amintit anterior, adoptarea regimului sporului în discuție în litigiul principal este consecința necesității de a remedia neconformitatea regimului sporului anterior în vigoare cu principiul egalității de remunerare, neconformitate ce rezultă din Hotărârea Griesmar (EU:C:2001:648).

75 Fiind destinat să se aplice pensiilor acordate începând de la 28 mai 2003 și în considerarea copiilor născuți, adoptați sau găzduiți anterior datei de 1 ianuarie 2004, regimul sporului în discuție în litigiul principal are astfel ca obiect să reglementeze situația sporurilor pentru a căror acordare se aplica, până la acel moment, regimul anterior.

76 Or, trebuie amintit că, în acea hotărâre, Curtea a decis că regimul anterior amintit încălca principiul egalității de tratament, deoarece funcționarii de sex masculin care puteau dovedi că și-au asumat educarea copiilor lor erau excluși de la acordarea sporului (Hotărârea Griesmar, EU:C:2001:648, punctul 67).

77 În această privință, trebuie să se sublinieze că, deși modalitățile de acordare a sporului prevăzute de regimul în discuție în litigiul principal sunt destinate să se aplice numai pensiilor care, în cea mai mare parte, sunt acordate după intrarea în vigoare a acestui regim, totuși acesta poate avea ca efect să priveze, pe viitor, anumiți funcționari de un drept care le era conferit din efectul direct al articolului 141 CE. Or, trebuie amintit că, deși dreptul Uniunii nu se opune ca un stat membru să acționeze astfel, măsurile pe care le adoptă în această privință trebuie să respecte principiul egalității de tratament între bărbați și femei (a se vedea în acest sens Hotărârea Roks și alții, C-343/92, EU:C:1994:71, punctele 29 și 30).

78 Totuși, astfel cum reiese de la punctele 65-73 din prezenta hotărâre, sub rezerva aprecierilor finale ce revin în această privință instanțelor naționale, nu acesta pare să fie cazul regimului sporului în discuție în litigiul principal.

79 Având în vedere toate considerațiile precedente, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că articolul 141 CE trebuie interpretat în sensul că, cu excepția cazului în care poate fi justificat prin factori obiectivi și străini de orice discriminare bazată pe sex precum un obiectiv legitim de politică socială și a cazului în care este apt să garanteze obiectivul invocat și necesar în acest sens, ceea ce impune să răspundă cu adevărat preocupării privind atingerea acestuia și să fie pus în aplicare în mod coerent și sistematic din această perspectivă, un regim privind sporul la pensie precum cel în discuție în litigiul principal dă naștere unei discriminări indirecte în materie de remunerare între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin contrare acestui articol.

Cu privire la prima întrebare

80 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 141 CE trebuie interpretat în sensul că dispozițiile privind pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei, precum cele în discuție în litigiul principal, dau naștere unei discriminări indirecte în materie de remunerare între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin contrare acestui articol.

81 Cu titlu introductiv, este important să se sublinieze că articolele L. 24 și R. 37 din Codul privind pensiile, care reglementează pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei, au fost adoptate, la fel ca și dispozițiile referitoare la regimul sporului în discuție în litigiul principal, pentru a ține seama de concluziile care rezultă din Hotărârea Griesmar (EU:C:2001:648).

82 Aceste articole subordonează dreptul unui funcționar, părinte a trei copii sau al unui copil mai mare de un an și afectat de un grad de invaliditate de 80 % sau mai mare, de a beneficia de o astfel de pensionare anticipată condiției ca persoana interesată să poată demonstra, pentru fiecare copil, o întrerupere a activității cu o durată continuă de cel puțin două luni care a intervenit în cadrul unui concediu de maternitate, al unui concediu pentru adopție, al unui concediu pentru creșterea copilului sau al unui concediu special pentru îngrijirea copilului ori al unei disponibilități de a crește un copil cu vârsta mai mică de opt ani. În caz de nașteri sau de adopții simultane, durata întreruperii activității luată în considerare pentru toți copiii în cauză este de asemenea de două luni.

83 În ceea ce privește copiii biologici sau adoptați, respectiva întrerupere trebuie să fi avut loc în perioada cuprinsă între prima zi a celei de a patra săptămâni care a precedat nașterea sau adopția și ultima zi a celei de a șaisprezecea săptămâni care a urmat nașterii sau adopției.

84 În ceea ce privește copiii de care s-au ocupat funcționarii, dispozițiile menționate mai sus prevăd că acești copii trebuie să fi fost crescuți timp de cel puțin nouă ani de către respectivul funcționar și că întreruperea activității trebuie să fi intervenit fie înainte de împlinirea de către aceștia a vârstei de 16 ani, fie înainte de vârsta la care au încetat să se mai afle în întreținere.

85 De asemenea rezultă din aceste dispoziții că sunt asimilate întreruperii activității perioadele în care persoana interesată nu a plătit contribuții și nu a desfășurat nicio activitate profesională.

86 Or, pentru motive *mutatis mutandis* identice cu cele expuse la punctele 43-49 din prezenta hotărâre, trebuie să se constate mai întâi că, deși astfel de dispoziții au o aparență de neutralitate în ceea ce privește sexul funcționarilor vizați, condițiile pe care le impun, astfel, pentru acordarea avantajului în discuție în litigiul principal sunt, în fapt, de natură să conducă la împrejurarea că de acest avantaj beneficiază un procent mult mai mare de femei decât de bărbați.

87 În aceste condiții, trebuie să se verifice în continuare, în conformitate cu principiile jurisprudențiale amintite la punctele 52-55 din prezenta hotărâre, dacă diferența de tratament între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin care intervine astfel poate fi totuși justificată de factori obiectivi și străini de orice discriminare bazată pe sex.

88 În această privință, guvernul francez a afirmat în observațiile sale că dispozițiile naționale în discuție urmăresc o finalitate identică cu cea a sporului în discuție în litigiul principal, și anume de a compensa dezavantajele pe planul carierei ce rezultă din întreruperea activității profesionale ca urmare a nașterii, a apariției în familie a unui copil sau a educării copiilor.

89 Astfel cum s-a amintit la punctul 56 din prezenta hotărâre, în final revine instanței naționale să verifice, având în vedere toate elementele pertinente, dacă, ținând seama de condițiile sale caracteristice, regimul de pensionare anticipată cu acordarea imediată a pensiei în discuție în litigiul principal, ca mijloc de atingere a acestui obiectiv, este în măsură să contribuie la realizarea acestuia și răspunde cu adevărat preocupării privind atingerea acestuia și este pus în aplicare în mod coerent și sistematic din perspectiva acestui obiectiv. Curtea este însă competentă să dea indicații instanței naționale de natură a-i permite să se pronunțe.

90 Or, în ceea ce privește în special preocuparea reală privind atingerea obiectivului invocat în speță și cerința de coerență și de sistematizare din această perspectivă, trebuie arătat, în primul rând, că nu rezultă *a priori* că faptul de a permite funcționarilor, în mod anticipat, să se pensioneze cu acordarea imediată a pensiei poate fi de natură să compenseze dezavantajele pe planul carierei ce rezultă din tripla întrerupere a activității profesionale timp de două luni ca urmare a nașterii, a apariției în familie sau a educării copiilor sau ca urmare a unei întreruperi unice în carieră de două luni ca urmare a nașterii sa a apariției în familiare a unui copil afectat de un grad de invaliditate de 80 % sau mai mare. Guvernul francez nu a putut stabili nici în ce măsură acest fapt ar putea fi de natură să compenseze dezavantajele pe planul carierei menționate.

91 În continuare, trebuie arătat că diverse elemente caracteristice avantajului în discuție în litigiul principal nu par *a priori* să poată fi justificate în mod coerent din perspectiva obiectivului de compensare a respectivelor dezavantaje susținut astfel.

92 Acest lucru este valabil, în primul rând și după cum s-a arătat deja în ceea ce privește sporul în discuție în litigiul principal la punctele 72 și 73 din prezenta hotărâre, pentru împrejurarea că, în cazul existenței anumitor categorii de copii, beneficiul pensionării anticipate cu acordarea imediată a pensiei este condiționat nu numai de o întrerupere a activității profesionale timp de două luni, ci și de cerința suplimentară ca acești copii să fi fost crescuți timp de cel puțin nouă ani de către funcționarul în cauză.

93 Acesta este cazul de asemenea, în al doilea rând, și în privința faptului că avantajul în discuție în litigiul principal este acordat funcționarilor fără a face distincție între împrejurarea că și-au întrerupt cariera pentru trei perioade de două luni pentru trei copii diferiți sau pentru o singură perioadă de două luni pentru un copil afectat de un grad de invaliditate de 80 % sau mai mare. Astfel, nu rezultă *a priori* că dezavantajele pe planul carierei care vor decurge dintr-o întrerupere pe o durată de două luni și pe care se pretinde că avantajul menționat urmărește să le compenseze sunt diferite după cum copilul născut sau adoptat este sau nu este afectat de un handicap.

94 Acest lucru este valabil, în al treilea rând, pentru împrejurarea potrivit căreia pare să rezulte din dispozițiile în discuție în litigiul principal că, în caz de nașteri sau adopții simulate, unica perioadă de două luni de întrerupere a carierei care rezultă din acestea se socotește de atâtea ori câți copii sunt vizați. Or, nu rezultă *a priori* că dezavantajele pe planul carierei care vor decurge dintr-o întrerupere a carierei pe o durată de două luni și pe care avantajul menționat urmărește să le compenseze sunt diferite după cum această întrerupere a avut loc ca urmare a unor nașteri sau adopții unice sau multiple.

95 În al patrulea rând, instanța de trimitere va trebui să examineze dacă, în funcție de conținutul lor exact, dispozițiile articolului L. 24 alineatul I punctul 3° și cele ale articolului R. 37 alineatul III din Codul privind pensiile, care prevăd că beneficiul avantajului în discuție în litigiul principal se acordă în considerarea perioadelor în care persoana interesată nu a exercitat nicio activitate profesională, sunt de asemenea, eventual, de natură să aducă atingere cerinței de coerență sus-menționate.

96 Trebuie adăugat că, în cadrul aprecierii pe care este chemată astfel să o efectueze pentru a se asigura că regimul în discuție în litigiul principal răspunde cu adevărat preocupării privind atingerea obiectivului invocat și că este pus în aplicare în mod coerent și sistematic din perspectiva acestui obiectiv, această instanță va putea de asemenea să fie pusă în situația de a ține seama de eventualele raporturi pe care regimul pensionării anticipate cu acordarea imediată a pensiei în discuție în litigiul principal le are cu legislația națională anterioară, căreia i-a succedat și cu privire la care Curtea nu dispune de informații suficiente. În această privință, instanța națională menționată va putea în special să fie obligată să verifice în ce măsură astfel de raporturi ar putea, la fel cum s-a arătat în prezenta hotărâre în legătură cu regimul sporului în discuție în litigiul principal, să exercite o influență asupra acestei aprecieri.

97 În prezenta cauză și ținând seama de cele amintite la punctul 81 din prezenta hotărâre, este necesar să se arate, în sfârșit, că aprecierile efectuate în legătură cu regimul sporului menționat la punctele 74-78 din această hotărâre au dacă este cazul, vocația de a se aplica *mutatis mutandis*, în ceea ce privește regimul pensionării anticipate cu acordarea imediată a pensiei în discuție în litigiul principal.

98 Având în vedere toate considerațiile precedente, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 141 CE trebuie interpretat în sensul că, cu excepția cazului în care poate fi justificat prin factori obiectivi și străini de orice discriminare bazată pe sex precum un obiectiv legitim de politică socială și a cazului în care este apt să garanteze obiectivul invocat și necesar în acest sens, ceea ce impune să răspundă cu adevărat preocupării privind atingerea acestuia și să fie pus în aplicare în mod coerent și sistematic din această perspectivă, un regim de pensionare anticipată cu acordarea imediată a pensiei, precum cel în discuție în litigiul principal, dă naștere unei discriminări indirecte în materie de remunerare între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin contrare acestui articol.

Cu privire la a treia întrebare

99 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă discriminările indirecte care ar fi, eventual, identificate în cadrul examinării primei și a celei de a doua întrebări pot fi justificate în temeiul articolului 141 alineatul (4) CE.

100 Această dispoziție prevede că, pentru a asigura în mod concret o deplină egalitate între bărbați și femei în viața profesională, principiul egalității de tratament nu împiedică un stat membru să mențină sau să adopte măsuri care să prevadă avantaje specifice menite să faciliteze exercitarea unei activități profesionale de către sexul mai slab reprezentat, să prevină sau să compenseze dezavantaje în cariera profesională.

101 În speță, este suficient să se amintească, în această privință, că Curtea a statuat deja că o măsură precum sporul în discuție în litigiul principal nu constituie o măsură vizată de această dispoziție a Tratatului CE, având în vedere că se limitează la acordarea unui spor de vechime funcționarilor la momentul pensionării, fără să remedieze problemele pe care le pot întâmpina aceștia pe parcursul carierei lor profesionale, și că aceasta nu apare ca fiind de natură să compenseze dezavantajele la care ar fi expuși respectivii lucrători ajutându-i în carieră și să asigure în mod concret o deplină egalitate între bărbați și femei în viața profesională (a se vedea în acest sens Hotărârea Griesmar, EU:C:2001:648, punctele 63-65; a se vedea de asemenea Hotărârea Comisia/Italia, C-46/07, EU:C:2008:618, punctele 57 și 58, precum și Hotărârea Comisia/Grecia, C-559/07, EU:C:2009:198, punctele 66-68).

102 Această apreciere este valabilă și pentru o măsură precum pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei, deoarece nici această măsură, care se limitează să favorizeze încetarea anticipată a carierei profesionale, nu este de natură să remedieze problemele pe care le pot întâmpina funcționarii pe parcursul carierei lor profesionale ajutându-i în carieră și nici să asigure astfel, în mod concret, o deplină egalitate între bărbați și femei în viața profesională.

103 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la cea de a treia întrebare că articolul 141 alineatul (4) CE trebuie interpretat în sensul că nu intră sub incidența măsurilor vizate de această dispoziție măsurile naționale precum cele în discuție în litigiul principal, care se limitează să permită lucrătorilor vizați să beneficieze de pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei și care le acordă un spor de vechime la momentul pensionării fără a remedia problemele pe care aceștia le pot întâmpina pe parcursul carierei lor profesionale.

Cu privire la cheltuielile de judecată

104 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

1) **Articolul 141 CE trebuie interpretat în sensul că, cu excepția cazului în care poate fi justificat prin factori obiectivi și străini de orice discriminare bazată pe sex precum un obiectiv legitim de politică socială și a cazului în care este apt să garanteze obiectivul invocat și necesar în acest sens, ceea ce impune să răspundă cu adevărat preocupării privind atingerea acestuia și să fie pus în aplicare în mod coerent și sistematic din această perspectivă, un regim privind sporul la pensie precum cel în discuție în litigiul principal dă naștere unei discriminări indirecte în materie de remunerare între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin contrare acestui articol.**

2) **Articolul 141 CE trebuie interpretat în sensul că, cu excepția cazului în care poate fi justificat prin factori obiectivi și străini de orice discriminare bazată pe sex, precum un obiectiv legitim de politică socială, și a cazului în care este apt să garanteze obiectivul invocat și necesar în acest sens, ceea ce impune să răspundă cu adevărat preocupării privind atingerea acestuia și să fie pus în aplicare în mod coerent și sistematic din această**

perspectivă, un regim de pensionare anticipată cu acordarea imediată a pensiei, precum cel în discuție în litigiul principal, dă naștere unei discriminări indirecte în materie de remunerare între lucrătorii de sex feminin și lucrătorii de sex masculin contrare acestui articol.

3) **Articolul 141 alineatul (4) CE trebuie interpretat în sensul că nu intră sub incidența măsurilor vizate de această dispoziție măsurile naționale precum cele în discuție în litigiul principal, care se limitează să permită lucrătorilor vizați să beneficieze de pensionarea anticipată cu acordarea imediată a pensiei și care le acordă un spor de vechime la momentul pensionării fără a remedia problemele pe care aceștia le pot întâmpina pe parcursul carierei lor profesionale.**

Semnături